

การกลายเป็นเมืองของชุมชนโดยรอบ มหาวิทยาลัยพะเยา: กรณีศึกษา ตำบลแม่กา จังหวัดพะเยา

ฉัตรทิพย์ ชัยฉกรรจ์^{1,*} พรณยุพา นพรัตน์² ดารารัตน์ คำเป็ง¹
นิศาชล พรหมรินทร์¹ ไพรินทร์ ชัดดีพงษ์² ณัฐทรี สิ้นธนาภา พงษ์พิพัฒน์¹
และ กัญญภัทร วะวัน³

¹สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา 56000

²สาขาวิชาพัฒนาศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา 56000

³หน่วยวิจัย คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา 56000

*ผู้เขียนหลัก อีเมลล์: chatthip.ch@up.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอ ผลการศึกษาการกลายเป็นเมืองที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จากการตั้งอยู่ของมหาวิทยาลัยพะเยา โดยผลการศึกษาจากการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การกลายเป็นเมืองของชุมชนตำบลแม่กาเกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2540 เรื่อยมา ภายใต้พัฒนาการของตำบลแม่กาที่สามารถแบ่งได้เป็น 4 ยุค ได้แก่ แม่ก่าก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม่กาภายใต้การบริหารของเชียงราย แม่ก่ากับการจัดการตนเองภายใต้จังหวัดพะเยา และแม่ก่ากับการกลายเป็นเมือง ซึ่งในยุคสุดท้ายนี้ ตำบลแม่กามีความเป็นเมืองเพิ่มขึ้นทั้ง 5 มิติ คือ ด้านประชากรและวิถีชีวิต ด้านพื้นที่การปกครอง ด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้านสาธารณูปโภค และสิ่งแวดล้อม และด้านความเป็นเมืองมหาวิทยาลัย ความเป็นเมืองนี้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับผลกระทบทางสังคม 24 ประการ ซึ่งเมื่อจัดอันดับความรุนแรง/ความสำคัญ พบว่า อาชีพในตำบลแม่กาที่มีความหลากหลายมากขึ้นเป็นผลกระทบเชิงบวกที่สำคัญที่สุด และปัญหาขยะเป็นผลกระทบเชิงลบที่รุนแรงที่สุด นอกจากนี้ งานชิ้นนี้ได้เสนอแนวทางการพัฒนาตำบลแม่กาสู่เมืองมหาวิทยาลัยน่าอยู่ และข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาเมืองทั้ง 5 มิติของการกลายเป็นเมืองข้างต้น ซึ่งนำมาสู่การจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการของคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ในท้ายที่สุด

คำสำคัญ: จังหวัดพะเยา ตำบลแม่กา การกลายเป็นเมือง การประเมินผลกระทบทางสังคม การวิจัยเชิงพัฒนาพื้นที่

Urbanization in the Communities Surrounding the University of Phayao: The Case of Maeka Sub-district, Phayao Province

Chatthip Chaichakan^{1,*}, Panyupa Nopparak², Dararat Khampeng¹, Nisachon Prommarin¹, Pirin Khadthipong², Nattaree S. Pongpipat¹ and Kannapat Wasawan³

¹Department of Political Science, School of Political and Social Science, University of Phayao, Muang District, Phayao Province, Thailand 56000

²Department of Social Development, School of Political and Social Science, University of Phayao, Muang District, Phayao Province, Thailand 56000

³Research Unit, School of Political and Social Science, University of Phayao, Muang District, Phayao Province, Thailand 56000

*Corresponding author's E-mail: nokair1@hotmail.com

Abstract

This article presents findings from the study on Maeka urbanization which is a result of the establishment of the University of Phayao in Maeka sub-district, Phayao province. The research employs the qualitative methodology. The urbanization in Maeka has started in B.E. 2540s and the development could be analyzed into 4 periods including; 1) Maeka before Thailand's political regime shift, 2) Maeka under Chiang Rai administration, 3) the self-governed Maeka in Phayao and 4) the urbanized Maeka. Upon the urbanization, Maeka have been changed in 5 dimensions: population and culture, politics and administration, economic activities, infrastructure and environment, and university town. Also, this urbanization leads to 24 social impacts. Regarding severity/intensity, the diversity of occupational opportunities has the most intense positive impact while the waste problem causes the most severe negative impact. Lastly, this research provides policy recommendations for the development of Maeka towards urbanized university town. It also leads to a draft of the Area-based collaboration (ABC) research development plan.

Keywords: Phayao province, Maeka sub-district, Urbanization, Social impact assessment, Area-based collaborative research

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา เป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง (เบญจวรรณ วงศ์คำ, 2550; ขวัญสงวนเสริมศรี, 2556) โดยเริ่มแรก ปี พ.ศ. 2542 มหาวิทยาลัยพะเยาเกิดขึ้นจากการจัดตั้งเป็นวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยนเรศวรในตำบลแม่กา จากนั้นในปี พ.ศ. 2553 มหาวิทยาลัยพะเยาได้แยกตัวออกมาเป็นเอกเทศและเติบโตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของมหาวิทยาลัยที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ การจัดการเรียนการสอนที่เพิ่มจากสามกลุ่มวิชา คือ กลุ่มเทคโนโลยีสารสนเทศ กลุ่มศิลปศาสตร์ และกลุ่มวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในปีแรกของการจัดตั้งในตำบลแม่กา (พ.ศ. 2542) มาเป็น 15 คณะ 3 วิทยาลัย พร้อมทั้งมีจำนวนนิสิตทั้งสิ้นประมาณ 26,000 คน ใน พ.ศ. 2559

ในขณะที่มหาวิทยาลัยเติบโตอย่างต่อเนื่อง ชุมชนตำบลแม่กาได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ในด้านเศรษฐกิจ เกิดผู้ประกอบการ การรวมกลุ่มอาชีพ และการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนจำนวนมาก ในด้านสาธารณูปโภค การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค (กฟภ.) ได้เข้ามาจัดตั้งสาขาย่อยตำบลแม่กาเมื่อปี พ.ศ. 2557 และการประกาศส่วนภูมิภาค (กปภ.) ได้ขยายการบริการครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่กาในปี พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นนัยยะของการเติบโตของเมืองที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวเป็นไปในเชิงของการพัฒนาอย่างไร้ทิศทาง และขาดการวางแผน ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาโดยหน่วยงานหลายแห่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการพัฒนาพื้นที่ชุมชนโดยรอบ เช่น การจัดทำผังเมืองรวมชุมชนบริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา โดยสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา (สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา, 2557) การจัดทำแผนพัฒนาของเทศบาลตำบลแม่กา (เทศบาลตำบลแม่กา, 2554) ซึ่งล้วนแล้วได้ศึกษาสภาพปัญหาและแนวโน้มของการพัฒนาของชุมชนเหล่านี้ ทว่า งานศึกษาดังกล่าวทำได้เพียงสรุปภาพรวมของปัญหาและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขผ่านมุมมองของหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น

นอกจากนี้ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตำบลแม่กาสอดคล้องกับลักษณะของการขยายตัวของเมืองเฉพาะประเภทหนึ่ง คือ เมืองมหาวิทยาลัย (University town) ซึ่ง วิติยา ปิตตังนาโพธิ์ (2555) ได้สรุปไว้ว่า การขยายตัวของเมืองมหาวิทยาลัยเป็นปรากฏการณ์ที่ความเป็นเมืองเกิดและ

แพร่ขยายไปยังพื้นที่รอบมหาวิทยาลัย และปัญหาที่พบมักจะเป็นปัญหาในลักษณะเดียวกับการกลายเป็นเมืองโดยทั่วไป เช่น ปัญหาการรุกรานพื้นที่เกษตร การขยายตัวของสิ่งปลูกสร้าง ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาขยะ ปัญหามลภาวะทางอากาศ ปัญหาความเป็นชนบทเลือนหายไป เป็นต้น แต่สิ่งที่แตกต่างคือ บริบทในแง่ของความเข้มข้นของนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นประชากรหลักที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “Studentification” หรือการรุกรานเข้าครอบครองพื้นที่โดยนิสิตนักศึกษา ซึ่งในปัจจุบันชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยในหลายภูมิภาคในประเทศไทยมีการขยายตัวแบบไร้ทิศทางและขาดการวางแผนพัฒนาที่ชัดเจน (สุภาวดี บุญยฉัตร และคณะ, 2546; สุภารัตน์ อุทธรรัตน์ และ ณัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์, 2554)

คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 ได้กำหนดให้พื้นที่ตำบลแม่กาเป็นพื้นที่สำหรับการดำเนินโครงการ 1 คณะ 1 โมเดล เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา ทั้งนี้ ในการดำเนินการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการให้มีประสิทธิภาพและตรงตามความต้องการของชุมชน คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์เล็งเห็นความจำเป็นในการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ เพื่อค้นหาและจัดลำดับประเด็นปัญหา ความต้องการ หรือศักยภาพของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในตำบลแม่กา จึงได้จัดทำชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การกลายเป็นเมืองของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา” เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการตั้งอยู่ของมหาวิทยาลัยพะเยาด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder analysis) โดยคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์มุ่งหวังว่า การดำเนินงานชุดโครงการวิจัยนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการให้กับชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา

ทั้งนี้ ชุดโครงการวิจัยนี้สนใจศึกษา Urbanization หรือการกลายเป็นเมือง โดยเลือกศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา (ชุมชนโดยรอบ) ว่าได้เกิดกระบวนการกลายสภาพของชุมชนสู่การเป็นเมืองมากขึ้นอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ งานชิ้นนี้ไม่ได้ตัดสินหรือมุ่งตัดสินว่า ชุมชนโดยรอบฯ ได้กลายเป็นเมืองแล้ว และงานชิ้นนี้ไม่ได้ทำการศึกษานับฐานคิดที่ว่า ชุมชนโดยรอบ คือชุมชนเมือง ในทางตรงกันข้าม งานชิ้นนี้เลือกที่จะมองข้ามการแบ่งขั้วสองข้างระหว่างเมืองกับชนบท (Urban-rural dichotomy) ดังเช่นที่

Champion & Hugo (2004) ได้เสนอไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นในไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาได้นำมาซึ่งรูปแบบการลงหลักปักฐาน (Settlement patterns) ที่หลากหลายมากขึ้น และการตัดสินใจว่าพื้นที่ใดเป็นเมืองหรือชนบทอาจไม่สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันอีกต่อไป ดังนั้น งานชิ้นนี้จึงมองว่า การกลายเป็นเมืองที่เกิดขึ้นนั้นไม่จำเป็นต้องทำให้ชุมชนโดยรวมฯ กลายเป็นชุมชนเมือง ทว่า การกลายเป็นเมืองที่เกิดขึ้นนั้นได้ทำให้ชุมชนมีความเป็นเมืองมากขึ้น เช่น กิจกรรมหลักทางเศรษฐกิจไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการทำไร่ทำสวนอีกต่อไป วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงจากเกษตรกรรมสู่การรับจ้างและค้าขาย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่กาเป็นเทศบาลตำบลแม่กา เป็นต้น

ด้วยความเป็นมาและมุมมองข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้จัดกระบวนการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในตำบลแม่กา เพื่อศึกษาการกลายเป็นเมืองของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยาผ่านมุมมองของชุมชน อันนำไปสู่การระบุและจัดลำดับประเด็นปัญหา ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่ตำบลแม่กาด้วยวิชาการ และการจัดทำข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาพื้นที่ตำบลแม่กาในท้ายที่สุด

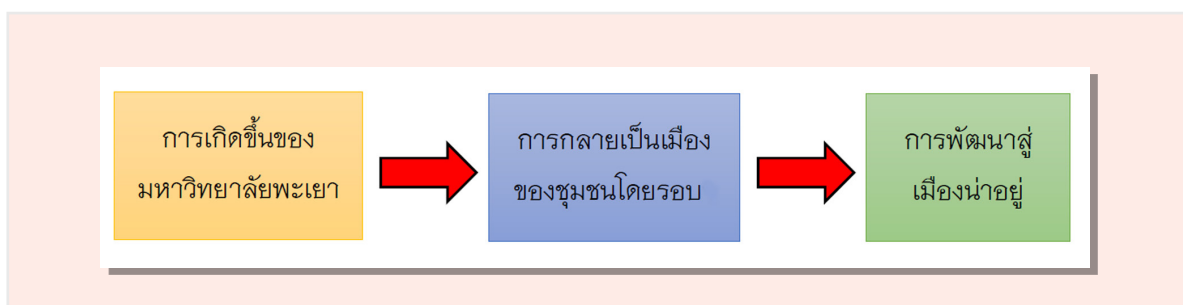
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

- 1) ศึกษาการกลายเป็นเมืองซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชนตำบลแม่กา ที่เกิดขึ้นจากการเข้ามาในชุมชนของมหาวิทยาลัยพะเยา
- 2) จัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการของคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์และหน่วยงานภายในและภายนอกที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการหลักคือ ตำบลแม่กา
- 3) พัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดการวิจัย

หลักคิดเบื้องต้นของชุดโครงการวิจัยนี้ คือ การกลายเป็นเมืองของชุมชนโดยรอบเกิดขึ้นจากการที่มีมหาวิทยาลัยพะเยามาจัดตั้ง ชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองอย่างเห็นได้ชัด พร้อมไปกับการที่มหาวิทยาลัยพะเยาก็ก่อกำเนิดขึ้น โดยการขยายตัวของเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีลักษณะสอดคล้องกับเมืองมหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศไทย กล่าวคือ เกิดการยึดครองพื้นที่โดยนิสิต และมีการขยายตัวอย่างไร้ทิศทาง ดังนั้น ชุดโครงการนี้จึงนำแนวคิดเมืองน่าอยู่มาเป็นกรอบแนวคิดกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองของชุมชนโดยรอบ (ภาพที่ 1)

ในการศึกษาการกลายเป็นเมือง คณะผู้วิจัยได้จำแนกมิติความเป็นเมืองออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ มิติด้านประชากรและวิถีชีวิต มิติด้านพื้นที่การปกครอง มิติด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มิติด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก และมิติด้านเมืองมหาวิทยาลัย ซึ่งสี่ด้านแรกมาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกลายเป็นเมืองทั่วไป เช่น ดวงจันทร์ อาภาวัชรุทธิ์ เจริญเมือง (2541) เสนอคำจำกัดความของคำว่าเมืองใน 4 วิธีการ คือ การนิยามโดยใช้จำนวนประชากร การนิยามโดยใช้ความหนาแน่นของจำนวนประชากร การนิยามโดยใช้กฎหมายและการบริหาร และการนิยามโดยใช้บทบาทของเมือง อรุณ สถิตพงศ์สถาพร (2558) เลือกพิจารณาความเป็นเมืองในมิติของประชากรและรายได้ของเทศบาล โดยเน้นพิจารณาอัตราการเพิ่มของประชากรและรายได้ของเทศบาลในพื้นที่เมืองที่เลือกศึกษา เป็นต้น สุปจน์ บุรพุกศลศรี (2531) สรุปหลักเกณฑ์การพิจารณาความเป็นเมืองไว้ 4 หลักเกณฑ์ คือ เกณฑ์ด้านพื้นที่การปกครอง เกณฑ์ประชากร เกณฑ์กิจกรรมทางเศรษฐกิจ (อาชีพ) และเกณฑ์คุณสมบัติขั้นต่ำที่กำหนดไว้ เช่น มีไฟฟ้า ประปา สถานที่สำคัญต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดแสดงความสัมพันธ์เชิงปรากฏการณ์

สำหรับการวิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้กรอบการวิเคราะห์ลักษณะของเมืองน่าอยู่ (Healthy city) ขององค์การอนามัยโลก (WHO) ทั้งหมด 11 ประการ มาเป็นแนวทางเพื่อให้ประเด็นการศึกษามีความครอบคลุมและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2543) ได้วิเคราะห์ลักษณะของเมืองน่าอยู่และนำมาประมวลรวมเป็นมิติสำหรับการศึกษาไว้ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมและกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ และด้านการบริหาร ซึ่งสามารถนำมาเชื่อมโยงกับมิติความเป็นเมือง 5 ด้านที่กล่าวไว้ข้างต้น

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษานี้ได้ดำเนินการวิจัยภายใต้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และการวิจัยเอกสาร และทำการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ในด้านของกระบวนการดำเนินงาน งานวิจัยนี้มีการศึกษาในสองส่วนที่ดำเนินควบคู่กันไปอย่างสอดคล้องกัน โดยส่วนแรกเป็นการศึกษาการกลายเป็นเมืองของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา อันนำมาสู่การสรุปประเด็นสำหรับการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ และการศึกษาส่วนที่สองเป็นการวิจัยและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการงานวิจัยของคณะรัฐศาสตร์ และสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ ซึ่งนำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์หลักอีกประการหนึ่งของชุดโครงการวิจัย คือ การพัฒนาคณะเพื่อพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ

ดังนั้น กระบวนการดำเนินงานของชุดโครงการประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 8 กิจกรรม ซึ่งมีช่วงเวลาของการดำเนินกิจกรรมที่แตกต่างกันไป ดังนี้

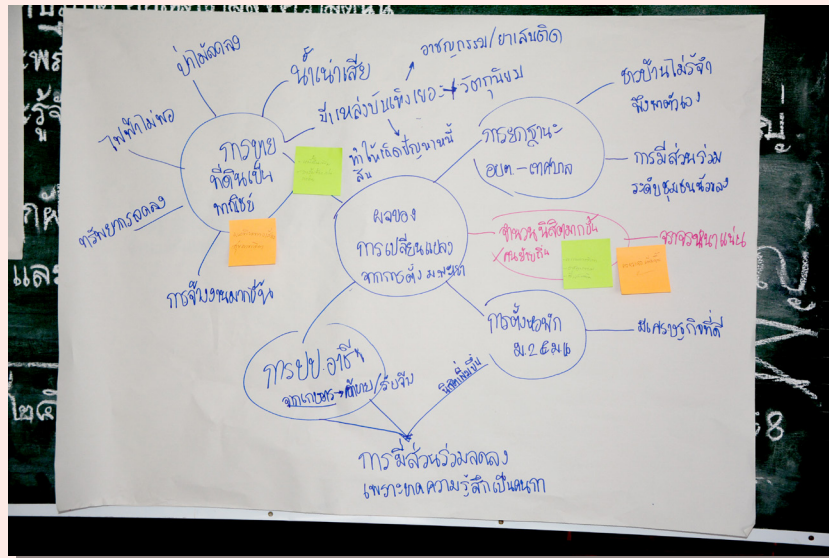
1) การศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรม ชุดโครงการและแต่ละโครงการย่อยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจาก หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารของราชการ และสิ่งพิมพ์ออนไลน์ นำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของชุดโครงการ

2) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งเป็นผู้นำ/ผู้กำหนดนโยบายในระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด ในวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2558 โดยมีผู้เข้าร่วมจำนวน 7 คน คือ ปลัดอำเภอเมืองพะเยา ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลแม่กาโทกหวาก รองนายกเทศมนตรีตำบลแม่กา เป็นต้น และเนื้อหาที่ได้จากเวทีดังกล่าวเป็นภาพรวมของผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนโดยรอบหลังจากที่มีการตั้งมหาวิทยาลัยพะเยา ทั้งนี้ นับตั้งแต่ตอนที่ยังเป็นวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยนเรศวร คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา

3) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้นำและตัวแทนชุมชนในระดับหมู่บ้าน ในวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 โดยมีตัวแทนของหมู่บ้านจำนวน 16 แห่งจากทั้งหมด 18 หมู่บ้านของตำบลแม่กาเข้าร่วม (ขาดตัวแทนของหมู่ที่ 11 และ 13) ตัวแทนมาจากหลากหลายอาชีพและสถานะ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกลุ่มแม่บ้าน และสมาชิกทั่วไปในชุมชน เป็นต้น คณะผู้วิจัยของชุดโครงการวิจัยการกลายเป็นเมือง ได้ทำการแบ่งกลุ่มตัวแทนของหมู่บ้านตามหัวข้อการวิจัย 4 หัวข้อ ได้แก่ กลุ่มการเมือง กลุ่มเศรษฐกิจ กลุ่มวิถีชีวิตชุมชน และกลุ่มพัฒนาการและการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย ซึ่งนักวิจัยในแต่ละกลุ่มย่อยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ในเบื้องต้น พบว่า ตัวแทนส่วนใหญ่มองเห็นผลกระทบเชิงลบที่เกิดขึ้นจากการตั้งอยู่ของมหาวิทยาลัยมากกว่า และตัวแทนบางคนมองว่าการตั้งอยู่ของมหาวิทยาลัยแทบจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรงต่อชุมชน อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยได้วางแผนร่วมกันว่าจะต้องมีการเก็บข้อมูลเชิงลึกต่อไป

4) การจัดเวทีสนทนากลุ่มกับคณะผู้บริหารเทศบาลตำบลแม่กา ในวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2559 โดยมีนายกเทศมนตรีตำบลแม่กา ปลัดเทศบาล ผู้อำนวยการ และตัวแทนจากกองต่างๆ เข้าร่วมเพื่อสนทนากลุ่มเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการกลายเป็นเมืองของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา และแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ตำบลแม่กาด้วยวิชาการ

5) การจัดเวทีสนทนากลุ่มกับบุคลากรมหาวิทยาลัยพะเยา ในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2559 โดยมีบุคลากรมหาวิทยาลัยพะเยาจำนวน 4 คน ซึ่งทำงานในมหาวิทยาลัยพะเยามาไม่ต่ำกว่า 10 ปี ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนโดยรอบ บทบาทของบุคลากรและมหาวิทยาลัย และข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในการทำงานร่วมกับชุมชนโดยรอบ

6) การจัดกิจกรรม “คืนข้อมูลวิจัยสู่ชุมชน” ในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 ณ ศาลาใหม่ วัดแม่กาห้วยเคียน โดยมีผู้นำท้องที่ (ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน) และท้องถื่น (นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลแม่กา) และตัวแทนชุมชนจากหมู่บ้านต่างๆ ในพื้นที่ตำบลแม่กา เข้าร่วมรับฟัง ชักถาม และแสดงความคิดเห็น ต่อผลการวิจัยที่ได้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดเวที (ภาพที่ 2-5) ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ และการวิจัยเอกสาร ซึ่งสรุปได้ใน 6 ประเด็นหลักดังต่อไปนี้

- ความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นในตำบลแม่กาใน 5 มิติ ได้แก่

- ผลกระทบจากการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยพะเยาต่อชุมชนในเขตตำบลแม่กา

ภาพที่ 3 เวทีคืนข้อมูลวิจัยสู่ชุมชน

7) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการงานวิจัยของคณะฯ เป็นการดำเนินงานที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการดำเนินงานวิจัยในชุมชน โดยมีการเก็บข้อมูลจากการประชุมติดตามและวางแผนการดำเนินชุดโครงการวิจัยในทุกครั้ง และได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดการจัดองค์การแบบระบบย่อย ซึ่งนำมาสู่การแบ่งระบบบริหารจัดการงานวิจัยของคณะฯ ออกเป็น 6 ระบบย่อยด้วยกัน ได้แก่ ระบบย่อยติดตามและวางแผนการวิจัย ระบบย่อยฐานข้อมูล ระบบย่อยบุคลากรสนับสนุนการวิจัย (ผู้ช่วยนักวิจัย) ระบบย่อยงานสารบรรณ ระบบย่อยการเงิน และระบบเครือข่ายการวิจัยชุมชน

8) การประเมินระบบบริหารจัดการงานวิจัยของคณะฯ ดำเนินการในช่วงใกล้สิ้นสุดโครงการ โดยนักวิจัยที่ร่วมโครงการวิจัยทุกคนได้ทำการประเมิน การดำเนินงานตามระบบบริหารจัดการที่ได้ออกแบบไว้ด้วยแบบสอบถาม ซึ่งออกแบบมาเพื่อรวบรวมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาระบบการบริหารจัดการงานวิจัยของคณะฯ และข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เชื่อมโยงความเป็นเหตุและผล และจัดหมวดหมู่เพื่อจัดทำเป็นข้อสรุปสำหรับการพัฒนาในท้ายที่สุด

ผลการดำเนินงานวิจัย

ผลของการดำเนินงานของชุดโครงการสามารถสรุปได้ใน 3 ส่วนตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้แก่ 1) ผลการศึกษาการกลายเป็นเมืองของชุมชนตำบลแม่กา 2) แผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการของคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ 3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) ผลการศึกษาการกลายเป็นเมืองของชุมชนตำบลแม่กา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาความเป็นเมืองใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านประชากรและวิถีชีวิต ด้านพื้นที่การปกครอง ด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านเมืองมหาวิทยาลัย จากนั้นทำการวิเคราะห์ผลกระทบจากการกลายเป็นเมืองใน 4 มิติ ได้แก่ มิติเชิงคุณค่า (บวก/ลบ) มิติความรุนแรง/ความสำคัญ มิติความถี่ และมีระยะเวลา ซึ่งผลการศึกษาสามารถสรุปตามคุณลักษณะความเป็นเมือง 5 ด้านดังต่อไปนี้

1.1) ด้านประชากรและวิถีชีวิต ผลการศึกษา พบว่าความเป็นเมืองด้านประชากรและวิถีชีวิตในตำบลแม่กาเพิ่มขึ้น โดยมีคุณลักษณะความเป็นเมืองที่สรุปได้ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง 2) อัตราการย้ายเข้าเพิ่มขึ้น 3) วิถีชีวิตของประชากรส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมเป็นวิถีชีวิตการรับจ้างและค้าขาย

ความเป็นเมืองดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่ไปกับผลกระทบที่มีต่อชุมชนใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) การเพิ่มอย่างรวดเร็วของประชากรในเขตชุมชนแม่กาทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลง เช่น การขายที่ดิน การสร้างหอพัก 2) ชุมชนมีความคาดหวังในเรื่องโอกาสการศึกษาต่อ และการเข้าทำงานในมหาวิทยาลัย แต่ปัญหาสำคัญคือความสามารถ ศักยภาพของคนในชุมชนเพียงพอหรือไม่ คนในพื้นที่ไม่สามารถแข่งขันกับคนในพื้นที่โดยรอบได้หรือไม่ 3) ปัญหาการทิ้งขยะ

1.2) ด้านพื้นที่การปกครอง ผลการศึกษา พบว่าความเป็นเมืองด้านพื้นที่การปกครองในตำบลแม่กาเพิ่มขึ้น โดยมีคุณลักษณะความเป็นเมืองที่สรุปได้ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเทศบาลตำบล (ทต.) 2) รายได้ของ ทต. ที่เพิ่มขึ้น

ความเป็นเมืองดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่ไปกับผลกระทบที่มีต่อชุมชนใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) ผู้นำชุมชนมี

ทัศนคติในด้านลบต่อมหาวิทยาลัย ส่งผลให้คนในชุมชนมีทัศนคติในทางลบต่อมหาวิทยาลัยเช่นกัน 2) ชาวบ้านมีความสนใจในการเข้าร่วมประชาคมหมู่บ้านน้อยลง เนื่องจากส่วนใหญ่เปลี่ยนเวลาทำงาน และเกิดความเบื่อหน่ายและไม่มีแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมทางการเมือง 3) ชาวบ้านเข้าร่วมประชุมทำกิจกรรมของหมู่บ้านตามประเพณีต่างๆ ลดลง

1.3) ด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ผลการศึกษา พบว่าความเป็นเมืองด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจในตำบลแม่กาเพิ่มขึ้น โดยมีคุณลักษณะความเป็นเมืองที่สรุปได้ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นในตำบลแม่กา 2) รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของตำบลแม่กาสูงกว่ารายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของจังหวัดพะเยา

ความเป็นเมืองดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่ไปกับผลกระทบที่มีต่อชุมชนใน 5 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) กลุ่มอาชีพในชุมชนไม่ได้รับประโยชน์ใดจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น 2) อาชีพหลักเปลี่ยนจากทำไร่/ทำนา/ทำสวนเป็นรับจ้าง/ค้าขาย 3) มีการลงทุนต่างๆ แต่รายได้จริงไม่ลงไปสู่ชุมชนอย่างแท้จริง 4) เศรษฐกิจเติบโตเกินไป 5) เศรษฐกิจดีขึ้นแต่คุณภาพชีวิตต่ำลง

1.4) ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ผลการศึกษา พบว่า ความเป็นเมืองด้านสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกในตำบลแม่กาเพิ่มขึ้น โดยมีคุณลักษณะความเป็นเมืองที่สรุปได้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การเกิดขึ้นของสำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สาขาแม่กา 2) การพัฒนาระบบประปาในตำบลแม่กาโดยการประปาส่วนภูมิภาค 3) รูปแบบการตั้งบ้านเรือนเป็นแบบตึก บ้านปูน อาคารพาณิชย์มากขึ้น 4) การเกิดขึ้นของร้านค้าที่จำหน่ายสินค้าและบริการที่หลากหลายจำนวนมาก

ความเป็นเมืองดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่ไปกับผลกระทบที่มีต่อชุมชนใน 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) การพัฒนาและการก่อสร้างต่างๆ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน 2) แหล่งน้ำไม่พอเพียง ซึ่งเกิดจากสภาพอากาศและการบริหารจัดการที่ไม่ดี 3) ปัญหาอากาศ ไฟไหม้ป่า

1.5) ด้านบทบาทของเมืองมหาวิทยาลัย ผลการศึกษา พบว่า ความเป็นเมืองด้านเมืองมหาวิทยาลัยในตำบลแม่กาเพิ่มขึ้น โดยมีคุณลักษณะความเป็นเมืองมหาวิทยาลัยที่สรุปได้ 3 ประเด็น ได้แก่ 1) การกระจุกตัวของนิสิตในตำบลแม่กา 2) จำนวนหอพักที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว 3) การดำเนินกิจกรรมของมหาวิทยาลัยพะเยาที่หลากหลายในพื้นที่ตำบลแม่กา

ความเป็นเมืองดังกล่าวเกิดขึ้นควบคู่ไปกับผลกระทบที่มีต่อชุมชนใน 10 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ 1) ชุมชนไม่ทราบ

ทิศทางการพัฒนาของมหาวิทยาลัยและแผนแม่บทของมหาวิทยาลัยว่าเป็นอย่างไร 2) การเจริญเติบโตของชุมชนและมหาวิทยาลัยไม่สัมพันธ์กัน ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบ 3) ด้านการเรียนการสอน บางรายวิชาต้องมีการนำนิสิตเข้าชุมชน แต่ไม่มีการวางแผนที่ดี ก่อให้เกิดปัญหาและชุมชนซ้ำ 4) ขาดช่องทางในการติดต่อสื่อสารที่ดีระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน ก่อให้เกิดปัญหาในการสื่อสารและการเข้าใจผิด 5) ขาดการร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนในการดำเนินงานต่างๆ ร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถสร้างทีมในการทำงานร่วมกัน 6) ชุมชนไม่ได้รับผลที่เป็นรูปธรรมจากการให้ข้อมูลต่างๆ แก่ นิสิต หรือ อาจารย์ที่เข้ามาในพื้นที่ 7) การทำงานของอาจารย์หรือนักวิจัยเป็นไปเพื่อประโยชน์ของตนเองมากกว่าเพื่อชุมชน ส่งผลกระทบบetween ชุมชนกับมหาวิทยาลัย ระหว่างนิสิตกับอาจารย์ ระหว่างอาจารย์กับอาจารย์ 8) งานวิจัยหรือการช่วยเหลือที่ให้แก่ชุมชนไม่อยู่บนพื้นฐานของความต้องการหรือปัญหาของชุมชน 9) คณะหรือหลักสูตรที่มีไม่สอดคล้องกับพื้นที่ในชุมชนแม่กา 10) ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มี มหาวิทยาลัยยังไม่สามารถเป็นต้นแบบในการแก้ไขปัญหาได้ ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือในการดำเนินการ

2) แผนพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ ระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2560-2562) ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของการบริหารงานวิจัยของคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ถูกนำมาพิจารณาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาระบบบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ อันนำมาสู่การออกแบบระบบและกลไกของการบริหารงานวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการของคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ในรูปแบบโครงสร้างองค์การแบบระบบราชการแบบวิชาชีพ (Professional bureaucracy) ตามแนวคิดของ Henry Mintzberg ที่ให้อิสระกับผู้ปฏิบัติงานหลักในการทำงานตามมาตรฐานที่ได้ฝึกฝนมาแล้วเป็นอย่างดี โดยมี 6 ระบบย่อยที่เป็นองค์ประกอบของระบบและกลไกนี้ (ภาพที่ 4) ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นสามกลุ่มหลัก คือ กลุ่มระบบย่อยที่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน (ส่วนงานหลัก - Front office) อันได้แก่ ระบบย่อยสนับสนุนการเก็บข้อมูล และ ระบบย่อยสร้างเครือข่ายชุมชน และกลุ่มระบบย่อยที่เน้นการบริหารจัดการภายในคณะทำงาน (ส่วนงานสนับสนุน - Back office) อันได้แก่ ระบบย่อยฐานข้อมูล และระบบย่อยการเงิน ซึ่งการทำงานร่วมกันระหว่างสองกลุ่มนี้มีระบบย่อยติดตามและวางแผนและระบบย่อยการสื่อสารเป็นจุดเชื่อมที่สำคัญ

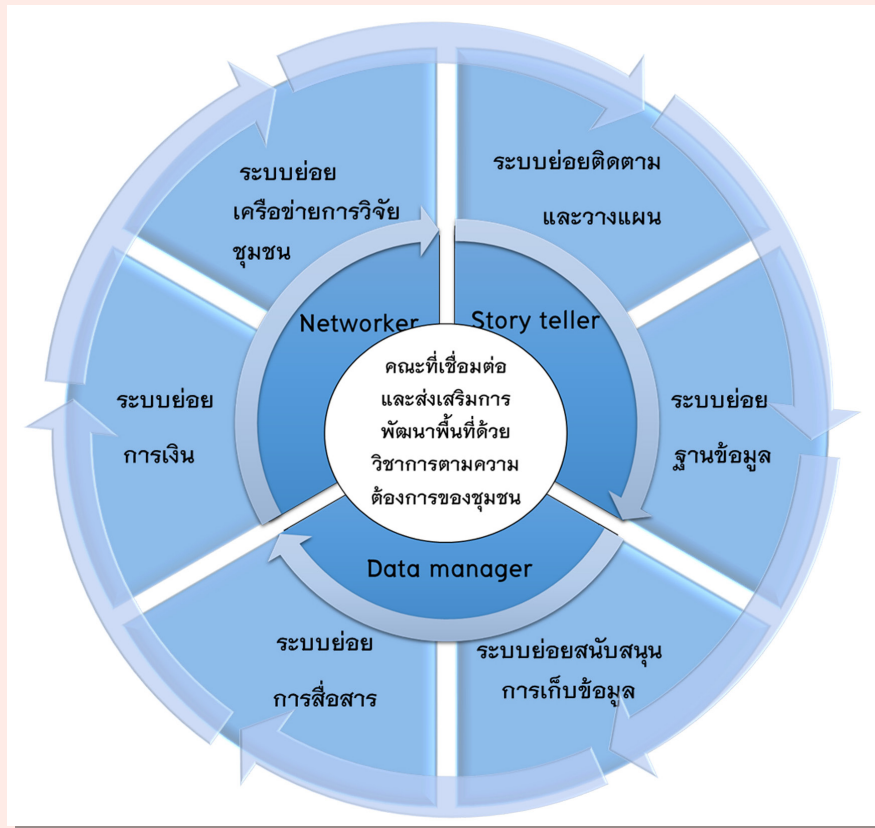
เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของนักวิจัยโครงการย่อยที่มีต่อการทำงานตามระบบที่ได้ออกแบบไว้ พบว่า ส่วนใหญ่มองว่าระบบที่ถูกพัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมมากและมีประสิทธิภาพระดับปานกลาง และยังมีข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำวิจัยในชุดโครงการวิจัยให้มากขึ้น เช่น การสร้างปฏิทินกิจกรรมออนไลน์ การใช้ระบบแสดงความคิดเห็นออนไลน์ต่อโพล้งาน เป็นต้น

นอกจากนี้ ผลการวิจัยนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ ระยะ 3 ปี ซึ่งได้มีการกำหนดพันธกิจหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการเชื่อมต่อเครือข่าย (Networking) ด้านการถ่ายทอดความรู้และเรื่องเล่า (Knowledge transferring and storytelling) และด้านการจัดการสารสนเทศและข้อมูล (Information and data management) โดยแผนดังกล่าวนำมาสรุปในรูปแบบของวงล้อกลยุทธ์และแผนที่กลยุทธ์ในภาพที่ 4 และ 5 ตามลำดับ

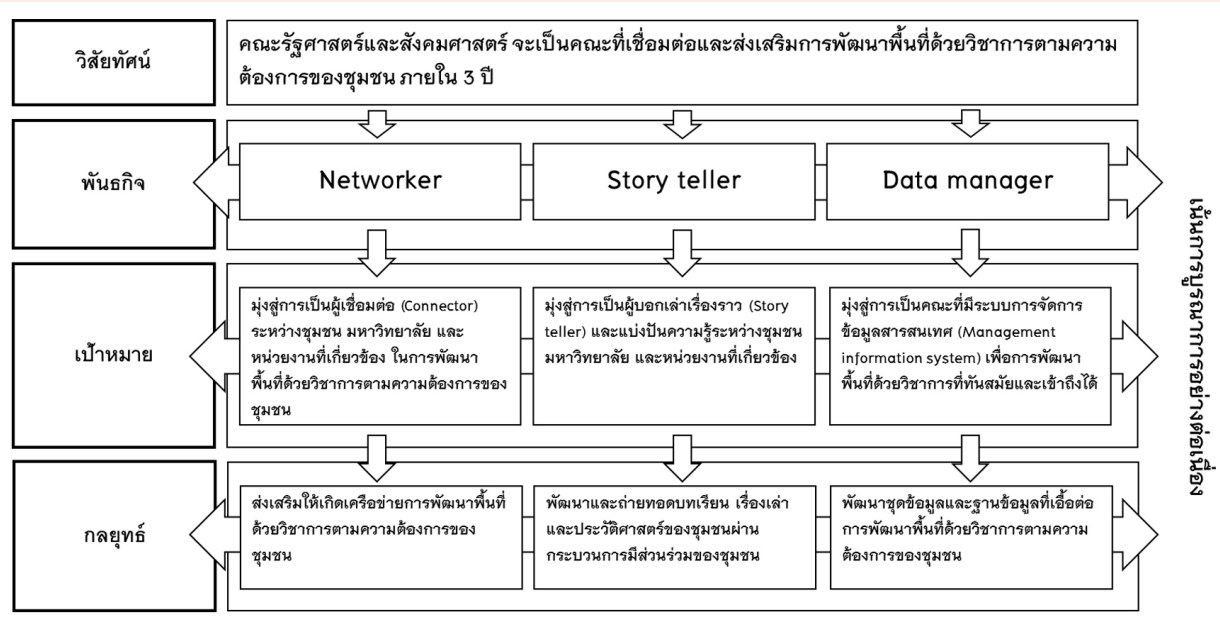
3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาพื้นที่ตำบลแม่กา จากผลการศึกษาการกลายเป็นเมืองของชุมชนตำบลแม่กา คณะผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาตามมิติความเป็นเมือง 5 มิติ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1) ด้านประชากรและวิถีชีวิต คณะผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาใน 5 ประเด็น ได้แก่ 1) การจัดทำปฏิทินกิจกรรมตำบลแม่กาที่บรรจุรายการกิจกรรมของชุมชนทั้ง 18 หมู่บ้านและรายการกิจกรรมของมหาวิทยาลัยพะเยาเข้าไว้ด้วยกัน 2) การสร้างจิตสำนึกความเป็นคนแม่กาและความเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ให้เกิดขึ้นกับทุกคนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ตำบลแม่กา 3) การจัดให้มีกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนตำบลแม่กา ที่เน้นการร่วมกันคิด วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ระหว่างชุมชน นิสิต และนักวิชาการ 4) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์ชุมชนคนแม่กา เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดวิถีชุมชนคนแม่กา 5) การจัดให้มีหน่วยสุขภาพเคลื่อนที่ทำงานร่วมกับ อสม. อย่างเป็นระบบและสม่ำเสมอ

3.2) ด้านพื้นที่การปกครอง คณะผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การขับเคลื่อนการพัฒนาโดยองค์กรหลักที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน คือ มหาวิทยาลัยพะเยา เทศบาลตำบลแม่กา ผู้นำท้องที่ (กำนันและผู้ใหญ่บ้าน) และวัด ประกอบกับการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาสังคม 2) การสร้างเสริมสัมพันธภาพระหว่างภาคีต่างๆ ผ่านการสื่อสาร พบปะพูดคุย แลกเปลี่ยน ประชุมทำงานแบบสร้างสรรค์ หรือจัดเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยน

ภาพที่ 4 วงล้อกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พ.ศ. 2560-2562)

ภาพที่ 5 แผนที่กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ (พ.ศ. 2560-2562)

ข้อมูล ทัศนคติ และเรียนรู้ร่วมกัน สร้างและปฏิบัติการกิจตามพันธกิจร่วมกัน หรือสร้างนวัตกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย

3.3) ด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คณะผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการจากทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อความยั่งยืนของการรวมกลุ่มอาชีพ 2) การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มอาชีพและวิสาหกิจชุมชนด้านการตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์กลุ่มลูกค้าที่ไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียงในพื้นที่ตำบลแม่กา เช่น ประชาชนในตำบลแม่กา นิสิตและบุคลากรของมหาวิทยาลัยพะเยา เท่านั้น

3.4) ด้านสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม คณะผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) การติดตามและประเมินผลการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 2) การจัดกิจกรรมสร้างจิตสำนึกและให้ความรู้เรื่องการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเครือข่ายการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม 3) การควบคุมและบังคับใช้ผังเมืองรวมชุมชนรอบมหาวิทยาลัยพะเยาอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมการติดตามดูแลการขยายตัวที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง 4) การสร้างและ/หรือขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในตำบลแม่กาที่ประกอบด้วยชุมชนภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยพะเยา

3.5) ด้านบทบาทของเมืองมหาวิทยาลัย คณะผู้วิจัยได้จัดทำข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาใน 6 ประเด็น ได้แก่ 1) การมีนโยบาย ระบบ กลไกในการทำงานที่ชัดเจนทั้งในระดับคณะและระดับมหาวิทยาลัย พร้อมทั้งมีการกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานพันธกิจสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยพะเยากับชุมชนตำบลแม่กา 2) การพัฒนาผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และความสามารถในการทำงานร่วมกับชุมชน 3) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่สำคัญ เช่น ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลการวิจัย ข้อมูลการบริการวิชาการ ที่จัดเก็บอย่างเป็นระบบ ง่ายต่อการนำไปใช้เพื่ออำนวยความสะดวกและเอื้อประโยชน์ต่อการนำไปใช้ทั้งในมหาวิทยาลัยและชุมชนตำบลแม่กา 4) การพัฒนาช่องทางหรือพื้นที่ในการติดต่อสื่อสารระหว่างมหาวิทยาลัยพะเยาและชุมชนตำบลแม่กา เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ดีต่อกัน 5) การสร้างหน่วยงานกลางในระดับคณะ และระดับมหาวิทยาลัย เพื่อใช้เป็นศูนย์ประสานการติดต่อเพื่อขับเคลื่อนการทำงานระหว่าง

คณะ มหาวิทยาลัย และชุมชนตำบลแม่กา 6) การสร้างเครือข่ายในการทำงานทั้งเครือข่ายในมหาวิทยาลัย และเครือข่ายในชุมชน เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยมีองค์ความรู้ที่เป็นสหวิทยาการมาร่วมกันในการแก้ไขปัญหาหรือความต้องการของชุมชน

ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

การดำเนินงานโครงการบรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ โดยสามารถสรุปเป็นผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการวิจัยใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านการพัฒนาคณะเพื่อพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ และด้านวิชาการ ดังต่อไปนี้

1) ด้านการพัฒนาชุมชน ผลสำเร็จจากการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนสามารถสรุปได้ใน 3 ประเด็นหลัก ประเด็นแรก คือ กระบวนการวิจัยได้ช่วย “สร้างสัมพันธ์” และ “ลดกำแพง” ที่มีระหว่างชุมชนกับมหาวิทยาลัยพะเยา นำไปสู่การย้าเตือนแก่สองฝ่ายให้ตระหนักว่า ชั้นแรกของความสำเร็จในการพัฒนาพื้นที่ตำบลแม่กาด้วยวิชาการ คือ การลดกำแพง และสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างกันให้เกิดขึ้น

ประเด็นที่สองสืบเนื่องจากประเด็นแรก คือ กระบวนการวิจัยได้ทำให้เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชนทั้งท้องถิ่นและท้องที่กับคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ซึ่งการเกิดขึ้นของเครือข่ายเริ่มมาจากการจัดเวทีกำหนดนโยบาย เวทีผู้นำชุมชน จนมาถึงเวทีคืนข้อมูลวิจัยสู่ชุมชน และดำเนินการเรื่อยมา จนมีการร่วมกันทำงานในโอกาสอื่นๆ ในภายหลัง

ประเด็นที่สาม คือ ชุดโครงการวิจัยได้สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในลักษณะของการสรุปผลกระทบ ทั้งเชิงบวกและเชิงลบที่เกิดจากการตั้งอยู่ของมหาวิทยาลัยพะเยา จำนวน 24 ประเด็น ผ่านมุมมองของตัวแทนชุมชนจาก 18 หมู่บ้านของตำบลแม่กาในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ หรือตัวแทนชุมชน และตัวแทนจากประชาคมมหาวิทยาลัยพะเยาที่ทำงานมาไม่ต่ำกว่า 10 ปี ซึ่งทำให้ชุมชนตำบลแม่กา (ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยพะเยา) และคณะผู้วิจัยได้เรียนรู้ร่วมกันในประเด็นปัญหา ศักยภาพ และความต้องการของชุมชน อันนำมาสู่การวางแผนการพัฒนาของชุมชนและการจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการของคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้

2) **ด้านการพัฒนาคณะเพื่อพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ** ชุดโครงการวิจัยนี้ทำให้เกิดการพัฒนาระบบบริหารงานวิจัยของคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้มีความเป็นระบบและเชื่อมโยงกับการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการมากขึ้น โดยในปัจจุบันระบบบริหารงานวิจัยของคณะมีความพร้อมและความเข้าใจในการสนับสนุนงานวิจัยเชิงพัฒนาพื้นที่ (ABC research) อย่างเป็นรูปธรรมและมีทิศทางที่ชัดเจน ดังจะเห็นได้จากวงล้อกลยุทธ์และแผนกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการของคณะที่ได้นำเสนอไปแล้วข้างต้น

3) **ด้านวิชาการ** ชุดโครงการวิจัยนี้ได้พัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่จำนวน 5 คน ซึ่งแต่ละคนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองผ่านกระบวนการวิจัยของชุดโครงการ และได้นำผลการวิจัยของโครงการย่อยของตนเองไปพัฒนาเป็นบทความเผยแพร่ในวารสารวิชาการ เพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณะในวงกว้างต่อไป

แนวทางและการคาดการณ์ ความยั่งยืน

โดยสรุป การกลายเป็นเมืองของชุมชนตำบลแม่กาได้เกิดขึ้นใน 5 ด้าน โดยใน 4 ด้านแรก คือ ด้านประชากร ด้านพื้นที่การปกครอง ด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และด้านสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนตำบลแม่กาได้ “กลายเป็นเมือง” หรือมี “ความเป็นเมือง” เพิ่มขึ้น ตามที่ได้มีการศึกษาและเสนอแนะไว้ใน ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง (2541) สุพจน์ บุรพุกศศรี (2531) อรุณ สถิตพงศ์สถาพร (2558) และ Champion & Hugo (2004) สำหรับในด้านสุดท้ายคือด้านบทบาทของเมืองมหาวิทยาลัย งานชิ้นนี้พบว่า ตำบลแม่กากำลังกลายเป็นเมืองมหาวิทยาลัยซึ่งมีการกระจุกตัวของนิสิต การประกอบกิจการที่ตอบสนองความต้องการของนิสิต และการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในพื้นที่ชุมชน ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาจำนวนมาก เช่น วิติยา ปิตตังนาโพธิ์ (2555) สุภาวดี บุญยฉัตร และคณะ (2546) และ สุदारัตน์ อุทธารัตน์ และ ณัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์ (2554) เป็นต้น

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ชุดโครงการวิจัยนี้ได้เริ่มต้นจากความมุ่งมั่นของคณะผู้วิจัยจากคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อสร้างเสริมการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และผลจากการดำเนินงานของชุดโครงการวิจัยนี้ถือได้ว่าเป็น

ส่วนหนึ่งของการ “สร้างสัมพันธ์” และ “ลดกำแพง” ระหว่างชุมชนตำบลแม่กาและมหาวิทยาลัยพะเยา จากในอดีตที่ชุมชนและมหาวิทยาลัยซึ่งอยู่ในพื้นที่เดียวกันแต่ดูเหมือนจะห่างเหินกัน งานวิจัยชิ้นนี้ได้สร้างโอกาสในการเชื่อมต่อกันเห็นและทัศนคติระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย อันนำมาซึ่งกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันมากขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยพะเยาได้นำข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากการวิจัยไปพิจารณาและออกแบบกิจกรรมเพื่อสื่อสารกับชุมชนตำบลแม่กา ในกิจกรรมมหาวิทยาลัยพะเยาพบผู้นำชุมชนตำบลแม่กา ผู้นำชุมชนที่มาจากท้องถิ่น (เทศบาลตำบลแม่กา) และท้องที่ (กำนันและผู้ใหญ่บ้าน) ได้รับทราบข้อมูลและนำไปพิจารณาประกอบการวางแผนพัฒนาของตน คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้นำผลการวิจัยที่ได้มาใช้ในการจัดโครงการและกิจกรรมพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการตามความต้องการของชุมชนตำบลแม่กา เช่น โครงการพัฒนาศักยภาพผู้นำตำบลแม่กา โครงการส่งเสริมอาชีพแก่กลุ่มแม่บ้านแม่กา โครงการวิจัยและพัฒนาการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วมในตำบลแม่กา เป็นต้น

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการสร้างเสริมการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการให้ต่อเนื่องและยั่งยืน คือ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ตำบลแม่กาด้วยวิชาการ ควรมีการทำความเข้าใจและตั้งเป้าหมายการพัฒนาร่วมกันผ่านกระบวนการปรึกษาหารือที่อยู่บนฐานของข้อมูลที่ถูกต้องและจริงใจ โดยอาจมีการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือซึ่งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานและการออกแบบการสื่อสารและประสานงานระหว่างกันที่ชัดเจน และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการนี้ควรดำเนินไปควบคู่กับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาตำบลแม่กาด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยและเข้าถึงได้ง่าย โดยในท้ายที่สุดการพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการจะเป็นการดำเนินงานร่วมกันของทุกภาคส่วนอย่างมุ่งมั่นและจริงใจ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การกลายเป็นเมืองของชุมชนโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา: กรณีศึกษา ตำบลแม่กา” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประเภท “ทุนวิจัยสำหรับการพัฒนาคณะเพื่อพัฒนาพื้นที่ด้วยวิชาการ” จากศูนย์ ABC มหาวิทยาลัยพะเยา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่) สัญญาเลขที่ 58A04

บรรณานุกรม

- ขวัญ สงวนเสริมศรี. 2556. วิถีชุมชนคนแม่กา [Mae Ka People's Ways of Life]. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา. 1(3); 54-63.
- ดวงจันทร์ อภาวชูธรรม เจริญเมือง. 2541. เมืองและการผังเมืองในประเทศไทย กรณีเมืองเชียงใหม่. โรงพิมพ์เมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- เทศบาลตำบลแม่กา. 2554. แผนพัฒนาท้องถิ่น. จาก <http://www.maekalocal.com/ContentPAGE.php?id=10>. สืบค้นเมื่อ 17 มกราคม 2558.
- เบญจวรรณ วงศ์คำ. 2550. ย้อนคุณค่าอดีต...ปรับใช้ปัจจุบัน...ภูมิคุ้มกันอนาคต “คนเวียงบัว”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ.
- วิติยา ปิตตังนาโพธิ์. 2555. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ “โครงการขยายตัวของเมืองมหาวิทยาลัยต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุมชนโดยรอบ กรณีศึกษามหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก”. มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2543. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2543. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา. 2557. เอกสารประกอบการประชุมคณะกรรมการผังเมือง “ผังเมืองรวมชุมชนบริเวณโดยรอบมหาวิทยาลัยพะเยา จังหวัดพะเยา”. พะเยา.
- สุดาร์ตน์ อุทธารัตน์ และ ณัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์. 2554. รายงานการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการขยายตัวของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ต่อสุขภาวะของผู้อยู่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลสุเทพ”. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- สุพจน์ บุรพุกศลศรี. 2531. สถิติวัดสภาวะชุมชนเมือง. ภาควิชาคณิตศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.
- สุภาวดี บุญยฉัตร และคณะ. 2546. ผลกระทบของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยต่อชุมชนโดยรอบ. วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 35(2); 263-265.
- อรุณ สถิตพงศ์สถาพร. 2558. การกระจายตัวของความเป็นเมือง: เทศบาลนครและเทศบาลเมืองที่ติดชายแดน. ศูนย์ศึกษามหานครและเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต. กรุงเทพฯ.
- Champion, T. & Hugo, G. 2004. New forms of urbanization: Beyond the urban-rural dichotomy. Ashgate Publishing Ltd.